

CÈLIA CUENCA CÓRCOLES. *Els òptics de la Barcelona del segle XIX. Un ofici entre la ciència i l'espectacle*. Barcelona: COOOC, 2021.

La celebració del Dia Internacional de la Llum, organitzat pel Col·legi d'Òptics Optometristes de Catalunya el passat mes de maig de 2021, va servir per a presentar aquest llibre al Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya. La publicació forma part de la recerca doctoral que Cèlia Cuenca porta a terme com a membre del Grup de Recerca en Història de l'Art i del Disseny Contemporani (GRACMON) de la Universitat de Barcelona. De fet, l'autora, a més d'haver avançat resultats de la investigació en forma d'articles i conferències, ha comissariat l'exposició «Ooooh! Francesc Dalmau i l'art de les il·lusions òptiques (1839-1878)», que va tenir lloc al Museu del Cinema de Girona entre els anys 2019 i 2020, i ha publicat un catàleg consultable en accés obert (www.museudelcinema.girona.cat).

La cultura visual de la societat barcelonina de mitjan segle XIX és l'àmbit de treball de Cèlia Cuenca. Aquí, la seva mirada es fixa en diversos objectes d'estudi, i la figura de Francesc Dalmau (1810-1886) és l'eix a partir del qual divideix el llibre. Són dos capítols que tracten les estratègies dels òptics per a aconseguir presència i centralitat en l'esfera pública i els espectacles visuals desenvolupats a les seves botigues que, mitjançant originals enginys tecnològics, van projectar una nova experiència visual als ciutadans barcelonins i van participar en la construcció d'un règim visual burgès.

L'òptic i fabricant d'instruments Dalmau no és un desconegut en la història de la ciència local. Els historiadors de l'enginyeria i de la tècnica de la Universitat Politècnica de Catalunya ja fa alguns anys que han estudiat Dalmau en el context i intersecció de projecció i consolidació dels ensenyaments tècnics, la ciència aplicada i la industrialització a la Catalunya de mitjan segle XIX. I, de manera especial, el paper de Dalmau en la introducció de les primeres aplicacions de l'electricitat, del telèfon i del fonògraf. Si bé no és el cas que ara ens ocupa, algunes de les aportacions de Dalmau, com ara el rellotge elèctric, s'inscriuen en les tecnologies de control desenvolupades en el

context de la societat industrial, tot aportant precisió, uniformitat, sincronia i estandardització a la disciplina horària —en els mons laboral, fabril i del transport— en la ciutat burgesa. Una història social de la tecnologia participada per historiadors del treball, de l'economia, de l'educació, de la ciència i de la cultura sembla que podria aportar mirades més complexes.

La botiga de l'òptic esdevé un singular espai de ciència a mitjan segle XIX i és l'objecte d'estudi del primer capítol. Sembla raonable establir aquí una relació entre l'òptic fabricant i el món artesanal local en la producció d'instruments i aparells a la Barcelona del 1800. La recerca doctoral de Carles Puig Pla sobre aquests constructors artesanals al voltant del 1800 és un punt de partida necessari (<http://hdl.handle.net/10803/3391>, UAB, 2006). En els darrers anys el volum de coneixement sobre la provisió d'instruments científics de les escoles de la Junta de Comerç i de les escoles de cirurgia, medicina i farmàcia ha estat important. Però encara no disposem d'un estudi aprofundit sobre aquestes qüestions en un moment crucial com és, a mitjan segle XIX, el de la creació de les noves facultats de la Universitat de Barcelona. La situació és ben diferent en el cas de l'enginyeria i de la seva cultura material, que ha rebut una atenció considerable per part dels historiadors. Cèlia Cuenca mostra aquí com els òptics mouen les seves botigues cap a la part central de les Rambles, que a mitjan segle XIX han esdevingut un dels espais principals de sociabilitat per a la burgesia local. Les targetes publicitàries, els anuncis a la premsa, la literatura local i les notícies periòdiques formen part de les fonts que l'autora utilitza per a analitzar les botigues. Destaca aquí dos aspectes rellevants: l'aparador i les seves portes; els quals donen accés a tres espais: el taller, la botiga i la sala de demostració d'espectacles òptics. Les estampes publicitàries mostren una riquesa i varietat d'instruments que ens alerten sobre el seu paper en la construcció de la cultura material científica i acadèmica de les institucions de recerca i ensenyament a Barcelona i molt més enllà. Cuenca també ofereix pistes sobre les estratègies comercials desplegades per aquests òptics que competien al centre de la ciutat: Dalmau, Corrons, Taylor i d'altres. La premsa és, aleshores, un dels espais de l'esfera pública on es debat sobre prioritat i perfecció en la transformació d'idees en aplicacions i on es dirimeix l'èxit de les propostes i les novetats. La relació amb les institucions de l'estat liberal espanyol així com la participació en el nou espai de projecció pública que són les exposicions —ja siguin regionals, nacionals o internacionals— ens donen una idea del lligam entre fabricants, industrials, polítics i acadèmics.

Els espectacles òptics són l'objecte d'estudi de la segona part del llibre. El *flâneur* barceloní de mitjan segle XIX que passejava per les Rambles participava d'una nova cultura visual mitjançant els aparadors de botigues com les dels òptics esmentats. Les estampes mostren l'aparador com a vitrina de museu. Allí es feia evident la perfecció i el maneig constructiu del vidre òptic, que no es limitava a les ulleres, sinó que s'obria a una varietat extraordinària d'instruments científics. I, un cop a dins, el vianant també accedia a objectes que elaboraven noves formes de mirar. Un seguit d'instruments mitjancers que instruïen el ciutadà en

un nou règim visual. En concret, aquí s'analitzen la llanterna màgica, el cosmorama i la fotografia estereoscòpica.

Certament, no tot era original. Alguns aspectes, tant en la part dels instruments per a fer demostracions recreatives i sorprenents com en el caràcter itinerant de les exhibicions, sovint en pisos particulars, dirigides per personatges singulars —potser val la pena recordar aquí els noms de François Bienvenu, Felipe Maglia o Giuseppe Chiappi—, formen part d'una tradició en la cultura urbana espanyola des de finals del segle XVIII. Cèlia Cuenca assenyalava aquí la utilitat analítica aportada des de l'*arqueologia dels mitjans* per tal de veure com les característiques d'uns mitjans influeixen o passen a d'altres; un aspecte conegut amb el terme *remediació*.

Cèlia Cuenca assenyalava la necessitat de fer una lectura social de les imatges elaborades als espectacles òptics amb aquests mitjans. Els dispositius immersius permetien veure, a partir d'un preu, mirar, sovint pel mateix forat, i accedir al món —des del Crystal Palace de l'exposició de Londres a la Guerra de Crimea, tot passant per les vistes de la ciutat de Barcelona elaborades amb els codis visuals de la burgesia. Aquest món són els imaginaris visuals d'una identitat hegemònica en construcció. Els dispositius aconseguien també l'atracció gràcies als mecanismes del moviment, una certa animació que fascinava el públic.

Així, aquest llibre mostra el paper central de Francesc Dalmau, convençut de la seva identitat professional com a òptic, en les dècades centrals del segle XIX, tot contribuint a la construcció del règim visual de la burgesia barcelonina i de l'estat liberal espanyol. Es tracta d'una peça més en els estudis sobre un fenomen que abraça un llarg segle XIX i que mostra la complexa construcció d'un règim visual que esdevindrà hegemònic, autoritzat, mitjançant un conjunt complex d'espais, dispositius, imaginaris visuals i professionals. Un llibre divulgatiu que Cèlia Cuenca escriu amb un maneig excel·lent del gènere, tot aprofitant el rigor de la recerca i la dosi justa de la reflexió teòrica.

Alfons Zarzoso
Museu d'Història de la Medicina de Catalunya